

yitik söz

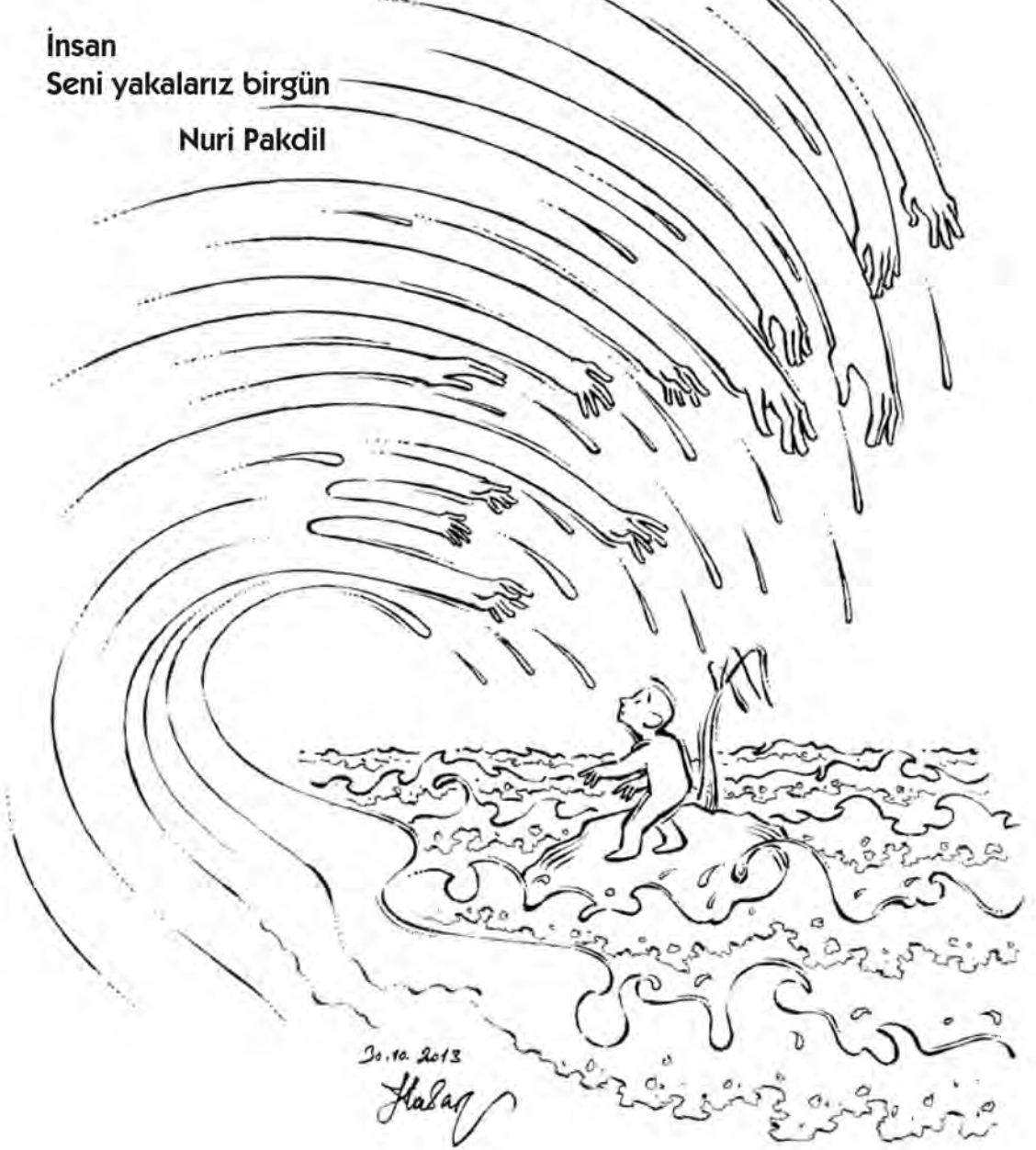
SANAT, EDEBİYAT VE DÜŞÜNCE DERGİSİ

Yıl: 6, Sayı: 37 Eylül-Ekim 2026

İnsan

Seni yakaladınız birgün

Nuri Pakdil

KONUŞAN: MANOLYA GÜROCAK

MEHMET TEPE
Senegal Kıyılarında
Kalimba Sesleri

Hashim Cabrera ile Sömüremeyen Hafıza,
Hatırlamanın ve İncanın Estetiği Üzerine
Bir Söyleşi

CAHİT EFGAN AKGÜL
İntihalin Eşiğinde
Dolanan Öykü

KOLONYALİZM ÖZEL SAYISI

İçindekiler

HASAN AYCIN Çizgiler (44, 52, 154, 218, 306, 341, 415, 451, 483, 498).....	8
MEHMET TEPE Senegal Kıyılarında Kalimba Sesleri	9
ÂTIF BEDİR Afrika'nın Çocukları.....	10
CAFER KEKLİKÇİ İssız Harita	11
ZEYNEP ARKAN Kesik Elli Şiir.....	12
VURAL KAYA İyi Değilim Bu Aralar Zikri	13
YUNUS EMRE ALTUNTAŞ Amistad İçin Gece Yarısı	14
ADEM TURAN Modern Tanrılar ve Maskeler Fotoğrafi.....	17
NURETTİN DURMAN Hayat Nar Çiçeği Renginde Midir.....	18
AYŞEGÜL SÖZEN DAĞ Hakuna Matata	19
İRFAN ÇEVİK Adı/Soyadı.....	21
SÜLEYMAN KARACA Mülksüzler Sarmalı.....	22
YAŞAR AKGÜL Yazıldığı Gibi Okunan Bir Şiir	24
VAHDETTİN OKTAY BEYAZLI Küfrün Kapısını Basmak	25
ASİYE CEYHAN Kolonyalizm.....	26
EKREM ELMAS Kanlı Tarih.....	27
TAYYİB ATMACA Dünya Nasıl Kirlendi.....	28
AGÂH SAYRA Koloni Ödevi.....	29
HACI AHMET SEVGİLİ Şehrimle Yıkıldı Şiirim	30
HÜSEYİN ÇOLAK Pulsuz Peşrev	32
KADİR ÜNAL Sonsuza Akan Bayrak	33
AKİF DUT İnsana Damardan Afrika'ya Kandan Geçilmez	35
İNCİ OKUMUŞ Söktüler Hikâyelerin Hırkasını.....	36
MAHMUD MÜSAB ÖNDER Hak Edilmiş Yenilgiye Mazeretler.....	38
YASİN MORTAŞ Güneşi Çalınan Atlas	39
İBRAHİM GÖKBURUN Minab'lı Kız Çocuğu.....	41
DERYA KURTOĞLU Dağılabiliriz	43
MAHMUD DERVİŞ Yüksek Gölgeye Övgü.....	45
AMAL DUNQUL Asla Uzlaşma	47
ÖMER EBU RİŞE Ümmetim.....	48
MAHMUD DERVİŞ Kimlik Numarası.....	50
MUHAMMED MEHDİ ALCEVAHRİ Kanayan Filistin	51
MUSTAFA ALİCAN Kolonyalizmin Tarihsel Temelleri.....	53
HİLMİ UÇAN Kolonyalizm, Sömürü, Fetih ve Niyet.....	58
MEHMET NARLI Anlam, Anlam Üretme Biçimleri ve Mağdurun Anlamı.....	65
KASIM KÜÇÜKALP Kolonyalizmin Epistemik Temelleri.....	74
AHMET DAĞ Epistemik ve Ontolojik Kolonyal Süreklilik: Klasik Kolonyalizmden Algoritmik Tahakküm.....	78
ÜZEYİR İLBAK Epistemik Tahakküm Batı Merkezli Bilginin Sömürgeci Şiddeti Meşrulaştırması Üzerine.....	82
ÖMER HATUNOĞLU Sömürgeciliğin Doğası	88
KADRİYE DURMUŞOĞLU Kolonyalizm: Sömürge Mantığı.....	93
SELÇUK TÜRKYILMAZ Kolonyal Bir İdeoloji Olarak Siyonizm'in Kısa Tarihi.....	108
KADİR CANATAN Kolonyalizmin Felsefesi: Meşrulaştırma Biçimleri ve Süreklilik	113
İLHAN YALIM Kolonyalizm: Geçmişten Günümüze Devam Eden Bir Düzen.....	117
EJDER OKUMUŞ Kolonyalizm, Medeniyet Söylemi ve Kimlik İnşaaı.....	122
MÜŞERREF YARDIM Kolonyalizm: Tamam mı? Devam mı?	127
ERCAN YILDIRIM Entelektüel ve Akademik Oto-Kolonyalizm.....	132
ALPASLAN DURMUŞ Kolonyalizm ve Avrupamerkezcilik: Bir Kuruluş Anlatısının Anatomisi..	137
ERDEM SELMAN DEVELİ Avrupa Sömürgeciliği ve İngiliz Doğu Hindistan Şirketi	141

| ERCAN YILDIRIM

Entelektüel ve Akademik Oto-Kolonyalizm

Emperyalizm genellikle herhangi bir toprak parçasının yer altı ve yer üstü kaynaklarının sömürülmesi, çoğunlukla cebren ya da şirketler vasıtasıyla haraç mezat taşınması manasına gelir.

Kapitalist dünya sistemi, Avrupa'nın Amerika kıtasını keşfinden sonra buradaki değerli madenlerin ele geçirilmesiyle kurulmuştu. Kolonyalizm sonraki dönemlerde diğer kıtalara da sıçradı, sadece altın, gümüş gibi kıymetli kaynaklar değil tarımdan ticaret metana her tür ürün, üretim aracı, işletme de kolonyalizmin konusu ve kapsamına girdi. Sanayi kapitalizminden finans kapitalizmine geçiş, bankacılık eksenli kapitalist ilişki biçimleri çevre yani sömürülen ülkeleri iyiden iyiye ele geçirdi.

20. yüzyılın ortasından yani paylaşım savaşlarından itibaren artık post-kolonyal evreyle beraber sömürü asker, sömürge valisiyle değil küreselleşme, neoliberalizm ve çok uluslu şirketler eliyle gerçekleştiriliyordu. Bu kapsamda eko-politik kolonyalizm 20. asrın başında diğer sektörlerle de sirayet etmişti, küreselleşmeyle, Küresel Medeniyet ile kültürel, akademi ve entelektüel sahada da kendini göstermeye başladı. Batılılaşma, modernleşme adı altında Batı medeniyeti değerleri cebren ya da rızaya dayalı pazarlandığı 19 ve uzun 20. yüzyılda, özellikle ABD'nin dünya sisteminin başına geçişiyle yeni bir boyuta evrilerek tüketim kültürü, popüler kültür etrafın-

da Amerikanlaşma, 1980'lerden sonraysa "küresel kültür ideolojisiyle" akademik ve entelektüel kolonyalizmin kapsamına girdi, "küresel köy"de her milleti etkisine aldı.

Artık Asyalı, Afrikalı bir prekaryayla standart bir Amerikalı, Avrupalı birey eylül aylarında iphone'larının yeni sürümünü heyecanla ve sabırla güncellemeyi bekliyordu!

Entelektüel Oto-Kolonyalizmin Kökleri

Kömürden bakıra, altına, baharat-tan hizmet sektörüne kolonyalizm iktisadi planda katliamlara varacak şekilde zora, şiddete başvursa da entelektüel, kültürel sahada "gönüllü kölelik" üzerinden varlığını dayatmıştır.

Toplumlar "medenileşmek", "modernleşmek" için çoğunlukla kendileri talipli olmuştur. Hatta Türk modernleşmesinde, Kemalist, Batıcıların iddialarına göre "kültürü edinmek medeniyeti ele geçirme"nin ön koşuludur. Fraklı, danslı balolar devletin sanayileşmesi kadar mühimdi zira sanayii, ticareti yani zenginliği taşıyacak olan da bu çağdaşlık gösterileriydi.

Japon modernleşmesinden Rus modernleşmesine sanayi, teknoloji, yeni bilim sahasındaki gelişmeler Batı medeniyetinin kültürel değerlerini bir biçimde

yaşamaya bağlıydı. Buradaki ince ayrımı genellikle Türk modernleşmesinin muhafazakâr kanadı ihmal eder; folklor ile Batı medeniyeti kültürü, entelektüel etkinliği ve zemini aynı değildir. Kimonosuyla Japon, votkasıyla Rus kapitalist Batı medeniyeti değerlerinden ayrı bir modernleşme ekolü ortaya çıkarmış sayılmıyordu. Folklor da üretim artışına dâhildi!

Kültürel, entelektüel, akademik plandaki kolonyalizme, özellikle Tanzimat ve Cumhuriyet dönemleri için “otokolonyalizm” demek mümkün ve aslına bakılırsa mecburidir.

Tanzimat keskin bir dikotomi ortaya çıkarmıştı; devlet 1839’a kadar İslam ile bu İmparatorluğu kurmuş bugünlere getirmişti ama bu din ile ilerlemesi, bekasını kurtarması zordu. Bu düşüncedeki Cumhuriyet döneminde de kamusal alanı tekeline alan Batıcı-laik elitistlerin karşısında, devlet İslam ile bu İmparatorluğu kurdu bundan sonra da var olacaksak, bekamızı sağlayacaksak bunu ancak İslam ile yapabiliriz, diyenler konumlandı.

İkinci kesim Batı’nın “kültürünü reddedelim tekniğini alalım” derken, Batıcı laikler tekniğin zorunlu koşulu olarak kültürü hem de en şablonik, en basit, en formel unsurları gördü ve gösterdi. Özellikle Cumhuriyet ile beraber yapılanların hemen tamamı otokolonyalizm örneğidir...

Türkiye dünyada sömürge olmamış iki buçuk ülkeden biridir fakat kültürel-entelektüel otokolonyalizmi uygulayan prototiplerin başında gelir. Sadece kılık kıyafet gibi unsurların modernleştirilmesi değil yazıdan 1933 üniversite tasfiyesine, çok sevilmesine rağmen ala-

turkanın yasaklanmasından Batı klasiklerinin çevrilmesine kadar kapsamlı bir kültür savaşı yürüten Cumhuriyet idaresi epey başarılı sonuçlar da almıştır. Entelektüel ve kültürel plandaki otokolonyalizme iyiden iyiye kanıksanmıştı, DP idaresinden sonra da devlet elitine ihtiyaç duymadan akademik, kültürel karar vericiler “kendiliğinden” otokolonyalist kararlar almaya, faaliyetler yürütmeye başladı.

Sadece iktisadi ve hukuki değil başta eğitim akademisi hemen tüm alanlarda Batı medeniyetinden aktarmalar etkinleşti. Yasalar doğrudan Avrupa ülkelerinden birebir çevrilerek alınıyordu. Avrupa ülkelerinin müfredatlarını, Türk toplumuna uyar mı uymaz mı diye düşünmeden doğrudan taşıma yönelimi hâlâ devam ediyor. Başta tüketim ve pop kültürü, onların radyo, televizyon, internet, dijital tekno-kültür araçları sinema-tiyatro-müzik-konser-fuar etkinlikleri entelektüel alanı şekillendirdi. Tanzimat ve Cumhuriyet, Batı medeniyetini “hayranlık ve öykünme” üzerinden ülkeye taşımaya çalışırken artık sosyal medyadan yapay zekâya, spotify ve youtube’dan instagram’a tiktok’a kadar her araç, her bireysel ve grup etkinliği otokolonyalizmin, gönüllü modernleşmenin unsurları hâline geldi.

Yukarıdan, zorla modernleştirme, Batılılaştırma ameliyeleri yerini küresel kültürü sahiplenmeye bıraktı.

Batı Medeniyeti ve Küresel Kültürün Distribütörleri

Tanzimat ve Cumhuriyet dönemlerinde aydınların çoğunluğu bir filozofun,

bilim adamının, bir ekolün Türkiye'deki temsilcisi hatta distribütörüdür.

Avrupa'da eğitim görmeye gidenler dönüşlerinde kendilerini bu ekolün, filozofun fikirleri çerçevesinde Türkiye'yi, dünyayı anlamaya çalışırken bulurlar. Bu bakımdan özellikle Demokrat Parti sonrasında iyiden iyiye artan üniversitelerdeki bölümler bu ekollerle anılır. Tanzimat ile başlayan otokolonyalist etkilerde daha çok Fransız, İngiliz ve Alman tesirleri gözlenirken artık dünya savaşları akabinde ABD etkisi güçlendi. Bu dönem aydınları Galatasaray Lisesi'nde görüldüğü gibi frankofondur. Avrupa tesiri İmparatorluğu bariz belirler. Ziya Gökalp'in Darülfünun'daki sosyoloji çıkışı Durkheim'cı temellere dayanırken bunun karşısındaki Anadolucular, Dergâh dergisi çevresi Bergson'u benimsemişti. Türkiye'nin kökenlerine ilişkin iki farklı yorum iki Batılı yazarı kendine mihver alan kesimler tarafından tam bir otokolonyalizm örneği olarak savunuluyordu! İki farklı milliyetçi kesim, anlayış birbiriyle mücadelesini, milliyetçilik kavgasını yabancı düşünürler üzerinden vermişti.

Yerlilik, millilik arayışı bile bu memlekette Batı düşüncesindeki dikotomilere dayanır. Mesela Behice Boran, Niyazi Berkes ABD'deki eğitimlerini tamamladıktan sonra geldikleri Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesine Amerikan sosyoloji anlayışını taşımışlar, bir gelenek oluşturmuşlardır. Türkiye'de milliyetçiliğin Almanlar üzerinden Harbiye'den başladığı düşünülürse etkiler, otokolonyalist zihniyetin köklerinin derinliği daha net anlaşılabilir. Nurullah Ataç öztürkçeciliği bir frankofona yakışabilir ama mesela

yine milliyetçi bir kökene dayalı Ethem Nejat'ın, sosyalizmi Spartakistler üzerinden İmparatorluğa taşıması otokolonyalizmin bizim modernleşme dönemi genetiğimize yerleştiğinin göstergesi.

Mehmet Ali Aybar'ın yerli sosyalizmine karşı Stalinist ortodoks Marksizmiyle mücadele eden Behice Boran'ın Amerikan sosyolojisini Türkiye'ye taşıması bir yana mesela Mihri Belli de sosyalizm ile ABD'de tanışır. Türk'ün ruh kökünü arayan iki isim Necip Fazıl ve Nurettin Topçu Sorbonne çıkışlıyken Topçu'da Blondel belirleyicidir. Halil İnalcık'ın Annales Okulu usulüne göre şekillendirdiği tarih çalışmaları bir tarafa Rockefeller bursuyla eğitim gören Zeki Velidi Togan, Ahmet Hamdi Tanpınar, Ömer Lütfi Barkan, Tarık Zafer Tunaya, Berna Moran, İhsan Doğramacı gibi isimler Türk entelektüel ve akademi dünyasında belirleyici olmuşlardır.

Otokolonyalizm modernleşme dönemi aydınının ana vasıflarındandır. Dünyayı İslam-Türkiye merkezli, İmparatorluk eksenli görmek, okumak ve düşünce hayatını, tarih yazımını bu perspektiften kurmak yerine Batı medeniyetinin aydınlarının distribütörlüğünü yapmak daha kolay, pratik belki de siyasi zorunluluk idi. Mesele sadece Halide Edip'in mandacılığı, Peyami Safa'nın Hitler'in sesi ve hitabeti karşısında vecdle bayılması, 1980 sonrası düşünce hayatını bariz biçimde yönlendiren, neoliberalizmi taşıyan hatıta soldaki liberal ideolojiyi besleyen Karl Popper ve kitabı *Açık Toplum ve Düşmanları*'nın sosyalist Mete Tunçay yapılması, Şahin Alpay'ın şahitliğiyle Tunçay'ın çeviriyi ABD'den aldığı kaynakla gerçekleştirmesinin ötesindedir.

Otokolonyalizm Olarak Eğitimde Kültür Savaşı

Otokolonyalizm, bir İmparatorluk düşüncesinin kendi aydınları eliyle şekköl ettirilmesidir.

Fransız, İngiliz, Alman, İtalyan okullarının, belki bunlardan daha çok Anadolu'da yaygın Amerikan kolejlerinin Türkiye'nin entelektüel, akademik, kültürel, siyasal alanın elitlerini yetiştirerek belirlemesi kolonyalizmin gönüllü uygulayıcılığı demektir aslında.

Fichte, bir millet ancak eğitimle yeniden doğabilir, derken bu yeniden doğuş, bizde otokolonyalist alt yapıda Batı medeniyetine açık bir elit, hâliyle devlet teşekkülü şeklinde tezahür etmiştir.

Kemalist Cumhuriyet bu nedenle eğitimde ciddi bir kültür savaşı yürütmüş, zihinleri bütünüyle Batı medeniyeti etrafında şekillendirme çabasına girmiştir. Eğitim Batı medeniyeti değerleri ekseninde 6 Ok'un yeni nesillerde ontolojik kılınmasına yönelmiştir. Yeni okullar, yeni eğitim kadrosuyla beraber eğitim yeni insan yetiştirme misyonu üstlenmiştir. Sonraki yıllarda Köy Enstitüleri üzerinden bu eğilim sadece belli okullarda yoğunlaşmış gösterilse de aslında resmî ideoloji aktarımı ilkokullardan başlatılmıştır.

1936 sonrasında tıp kadar güzel sanatlar, konservatuvar, tiyatro, bale, opera okulları açılmıştır. Tabi eğitimi şekillendiren fikrî alt yapı İmparatorluk etkisini örtecek boyuttadır. Kolonyalist-

lere gerek kalmadan otokolonyalizmle milletin ve devletin kodları yeniden yazılmaya çalışılmıştır. Mesela bu kapsamda Türklerin kökeni, Anadolu'nun Türk ve İslam biricikliğinden ziyade farklı din ve kültürlerle açıklığı, Roma-Helen baskınlığı, Arap-Ümmet düşmanlığı, enter-nasyonalist ufuk yerine ulusalcı bakış, laikliğin mutlaklığı, muasır medeniyetin dünya cenneti gibi gösterilmesi, ana hedefin Avrupalılaşmak olması, Batı hukuk-eğitim-iktisat politikalarının dışına çıkılmaması ideolojiyi besler... Bunların karşısında en fazla senteze gidilebilecek bir uzlaştırıcı yaklaşıma müsaade ediliyordu. "Alaturka frenk olabiliriz ama alafranga Türk olamayız" gibi çıkarımlar, iki medeniyetin, Doğu ile Batı'nın uzlaştırılabileceği yaklaşımları da bu otokolonyalizmin kapsamındaydı.

Tercümelerin Etkisi

Otokolonyalizmin unsurlarından biri de tercümelerdir.

Kur'an alfabesinin kamusal, entelektüel alandan tard edilmesiyle ülkede entelektüel kaynak açığı da belirdi. Hasan Ali Yücel döneminde yerleşik ideolojiye bağlı olarak da Batı medeniyetinin temellerini atan klasikler, Helen ve Roma kaynakları tercüme edildi. Zaten yeni alfabeyle kaynak sıkıntısı vardı, devlet eliyle üretilen bu kitaplar bir zihniyetin yerleştirilmesini sağladığı için de otokolonyalist anlam içeriyordu. 1950'lerden itibaren İslam ülkelerinden, Batı'dan çeviriler devam etti. Bunlar da

yine Türkiye'yi entelektüel manada sömürgeleştiren bir arka plan içeriyordu.

Aslında özellikle 1980 sonrasında sol liberalleri olduğu kadar milliyetçi-muhafazakâr ve İslamcılar da 20. yüzyıl Avrupa düşünürlerinin eserlerinin çevrilmesi ciddi manada etkiledi. Frankfurt okulundan Annales'e, varoluşçulardan post yapısalcılara gerçekleştirilen çeviriler bariz bir neoliberal-postmodern literatürün ve düşüncenin tüm ideolojilere yerleşmesini de sağladı. Bernard Lewis, Feroz Ahmad, Eric Jan Zürcher gibi tarih üzerine yazarlar da post Kemalist tezler için ciddi referans teşkil etti, bir bakıma yerlileri cesaretlendirdi.

Harici düşünce ve kaynaklar entelektüel planda çok önemlidir fakat kendi ülke ve zihniyetini dışarıdan öğrenme-öğretme-yönlendirme aslına bakılırsa tam bir otokolonyalizm örneğidir. Rusya havzasından gelen aydınların İmparatorluk fikriyatını daraltan tavırlarına mukabil bu sol liberal kaynakça küresel kültüre Türk entelektüel ve akademik sahasını entegre etmeye dayanıyordu. Büyük oranda başarılı da oldu. 1990'lardan sonra hem entelektüel hem akademik platformlar bu çeviriler ışığında, perspektifinde çıkarımlar yapıyordu. 90'ların başında *Yeşilçam Günlüğü* yazar Ayşe Şasa yerli bir estetik kurulamasını "gavur tahakkümüne, sol liberal kültür aktarmacılığına, yerlilerin dirayetsizliğine, nostalji ve tarih merakı"na bağlıyordu... bildiğin otokolonyalist bir atmosferi resmetmişti aslında merhume Şasa.

Akademiyle Birlikte Güçlenen Cehalet

1990'lardan günümüze entelijansiya, matbuat, fikriyat gerilerken akademizm, dijital tekno-cehalet yükseldi.

Akademi anti entelektüalizmle beraber güçlendi. Akademi matbuatı tekeline aldıkça düşünce, nitelikli edebiyat geriledi.

Akademik kadrolar şişkinleştikçe, akademisyen kamusal ve entelektüel alana yayıldıkça birbirinin aynı, aktarmacı, bol atıflı, alıntılı fiksiz tezler, kitaplar arttı, düşünce geriledi, estetik düştü, entelektüel çölleşme yükseldi.

Akademi bugün otokolonyalizm bayrağını devraldı.

Üniversite fikrin, hayatı ve geleceği anlamlandıracak zihniyetin, felsefenin, ilke ve değerlerin, ilmin rahmi olmaktan çıkıp bonus gibi puan toplamının, kadro üzerinden şebekeleşmenin, kamusal kaynakları, projeleri öğütmenin, küresel kültürün popüler, tüketim dilinin, tezsiz alıntı ve aktarmacılığın, kendi toplumunu iğdiş etmenin, dümdüz otokolonyalizmin yeni merkezi oldu.

Akademi koridorları kesmediği için harici yeni güya "alternatif okul"lar, akademiler, dernek ve güya düşünce kuruluşları ihdas ettirilip çölleştirmeye, kaynakları tüketmeye burada da devam edildi. İlahiyattan psikolojiye, felsefeden sosyolojiye sosyal medya dili, sınırlılığı, yüzeyselliği, ayaltı âlem, tahta masanın metafiziği, gönül dili, kendini tanı, İslam düşüncesinde usul gibi yüzyıllardır tekrarlanan konuları, ders notlarını hâlâ üzerine hiçbir yeni eklemeyen aktarmak entelektüel-akademik otokolonyalizmin günümüzdeki versiyonudur.